
CZIRFUSZ Dóra – LÉNÁRD Sándor

A szakképzésben tanulók képzés utáni jövőképe

Bevezető

Az utóbbi évtizedekben a szakképzettség, szaktudás és folyamatos szakmai fejlődés felértékelődött, ez lett a versenyképesség záloga, így a szakképzésnek is ezekre az igényekre kellett reagálnia (Benedek, 2018). A 2010-es évek óta elmozdulás látszik a közismereti tárgyak hangsúlyának megjelenésében, a felsőoktatási átmenet elősegítésében az európai országok körében, noha a szakképzés elsődleges célja továbbra is az, hogy az iskola elvégzésével a fiatalok képesek legyenek megfelelni a munkaerőpiaci elvárásoknak, ily módon ez a képzési forma elsősorban a munkaerőpiaci átlépést hivatott támogatni (Cedefop, 2020). A szakképzés funkciói tehát átalakulóban vannak, ezáltal a szakképzésből való kilépést követő továbblépési lehetőségek átalakulása is várható. A felsőoktatásban való továbbtanulás, egy második szakma megszerzése, vagy a munkaerőpiacra való átlépés mellett várhatóan lesznek olyanok tanulók is, akik a NEET csoporthoz fognak tartozni. Ez utóbbi csoportba azok a 18-24 éves fiatalok tartoznak, akik nem vesznek részt képzésben és nem is dolgoznak (OECD, 2021). Ez az állapot mind egyéni, mind társadalmi szinten kedvezőtlen kimenetelt vetíthet előre, a jelenség kezelése kiemelt fókusszal mutatkozik meg az utóbbi évek hazai és európai szakpolitikájában egyaránt (Európai Bizottság, 2016). A jelen tanulmány fókuszában a szakképzés utáni tervek állnak, kutatási kérdésem arra irányul, hogy milyen jövőképpel rendelkeznek a szakképzésben tanulók, és milyen eltérések mutatkoznak a szociodemográfiai jellemzők, az iskola típusa, valamint néhány attitűd-változó mentén az iskola utáni tervek tekintetében. Fontosnak tartom azoknak a faktoroknak a vizsgálatát is (különösen a NEET-ben érintett fiatalok esetén), melyek korábbi kutatások alapján a korai iskolaelhagyás kapcsán felmerültek, így a fentiek mellett az iskolához való hozzáállás (Fehérvári, 2015) és a jövőkép kapcsolatát is vizsgálom. Ezen felül kísérletet teszek a NEET-veszélynek kitett fiatalok arányának meghatározására, és az ehhez kapcsolódó rizikófaktorok azonosítására.

Kutatási előzmények

A jövőkép egy összetett rendszer, amelynek része a jövőtudat, a jövővel kapcsolatos ismeretek, a jövőre irányuló attitűdök, és a jövővel kapcsolatos elképzelések (Havas, 1996). A jövőről való gondolkodás vizsgálatakor a szakirodalom általában három területre fókuszál: a jövőkép egyik dimenziója a tanulásra vonatkozik, egy másik dimenziója a munkához és karrierhez kapcsolódó terveket tartalmazza, a harmadik terület pedig a házasság és család témakörét fedi le (Seginer, 2009). Az egyén jövővel kapcsolatos terveit az elkövetkező évekre jellemző élethelyzetek elképzelésével lehet vizsgálni (Messing, 2006). Jelen tanulmány során a munkára és karrierre vonatkozó jövővel kapcsolatos elképzelések vizsgálata kerül a középpontba a szakképzésben tanulmányaik utolsó évében járó tanulók körében.

A szakképzés utáni életpályákról több hazai kutatási előzmény is olvasható. Egy 2016-os longitudinális kérdőíves vizsgálat eredménye alapján a szakmunkásnak készülő végzősök 60%-a aktív munkavállaló a bizonyítvány megszerzését követő harmadik évben, továbbá az érettségivel rendelkező szakmunkások kisebb eséllyel kerülnek képzésük után a se nem dolgozó, se nem tanuló fiatalok közé, akiknek becsült aránya ebben a mintában 13% (Fehérvári, 2016). Az egyéni életút sikerességét növeli a jó tanulmányi eredmény és a nyelvtudás, illetve az adott szakma iránti elkötelezettség az MKIK GVI felmérése alapján (Makó, 2014). Lényeges faktor továbbá az új ismeretekre való nyitottság, és a technológiai és munkakörnyezeti változásokhoz kapcsolódó alkalmazkodás fontossága. Ugyanennek a kutatásnak egy másik eredménye szerint a szakképzésben végzettek háromnegyede lép át a munkaerőpiacra a képzés befejezését követő egy évben, és 6-7%-uk munkanélküli (Horváth és mtsai, 2019). A diákok jövőképét befolyásolhatja továbbá az iskolában megélt tanár-diák viszony, valamint az iskolai légkör (Török, 2017). Liskó (2008) tanulmányában megfogalmazza, hogy a szakképzésben résztvevők zömében a leghátrányosabb helyzetűek közül kerülnek ki, és a végzettséget megszerzve kedvezőtlen esélyekkel

indulnak el a munkaerőpiacon. Emiatt különösen hasznos lehet azonosítani, hogy a képzési szakasz során milyen faktorok mutatnak összefüggést a későbbi munkavállalási kedvvel, lehetőséget adva a tanulók támogatására a sikeres elhelyezkedésben. A 2020-as KSH adatok alapján 12,5% Magyarországon a munkanélküliségi ráta a 15-24 év közötti korosztályban, és jelentős eltérések mutatkoznak az egyes ágazatokban végzett munkanélküliek számában, valamint regionális megközelítésben is. A fiatalok között vannak olyanok is, akik nem vesznek részt szervezett oktatásban, és a munkaerőpiacra sem lépnek át – ők lesznek a se nem dolgozó, se nem tanuló (*neither in employment nor in education and training*) NEET fiatalok (OECD, 2021). Egy korábbi kérdőíves kutatás alapján a munkaerőpiacról és szervezett oktatásból egyaránt kimaradó fiatalok aránya 13% (Fehérvári 2016). A NEET fiatalok csoportja nagyon heterogén, nem csak a kedvezőtlenebb szociodemográfiai háttérű fiatalok tartozhatnak ide, hanem azok is, akik biztos családi háttérrel rendelkeznek, volna lehetőségük munkát keresni, de mégsem dolgoznak (Fehérvári, 2015). Nemzetközi kutatások alapján a NEET csoportba való kerülés esélyét tanulmányi és demográfiai tényezők is befolyásolják (Stanwick és mtsai, 2017). Ide tartozik többek között a gyenge iskolai teljesítmény, a korai iskolaelhagyásban való veszélyeztetettség, valamint az alacsony szocioökonómiai státusz. Nagyobb eséllyel lesznek nem dolgozó és nem tanuló fiatalok a fogyatékossgal élők, illetve a nők. Az Európai Unió tagországai között eltérően alakul a NEET csoportba tartozók összetétele. Hollandiában a szakmaspecifikus végzettség csökkenti a NEET esélyét (Rözer és mtsai, 2019), míg Oroszországban a felsőfokú végzettségűek között magasabb azok aránya, akik nem vesznek részt oktatásban, és nem is vállalnak munkát (Zudina, 2022). A hazai adatok vizsgálata alapján azt látjuk, hogy ugyan a korai iskolaelhagyás a férfiak között jellemzőbb, addig a NEET fiatalok között a nők vannak többségben, amely vélhetően a családalapítással is összefügg (Fehérvári, 2015). A tanulmány során a kutatási előzményeknek megfelelően a szociodemográfiai változók mellett az iskolához való hozzáállás, a munkaerőpiaci tájékozottság és a szakmai elkötelezettség összefüggései is feltárásra kerülnek.

A kutatás módszertana

A tanulmány a Nemzeti Szakképzési és Felnőttképzési Hivatal¹ 2021/22-es tanévhez kapcsolódó Pályakövetési felméréseinek másodelemzésére épül. A pályakövetési felmérés célja annak megismerése volt, hogy milyen motivációval érkeznek a szakképzésbe a tanulók, mennyire elégedettek a képzésükkel, illetve mik a további terveik a képzés lezárását követően. Az adatfelvétel online, a központi tanulmányi rendszeren (KRÉTA) keresztül történt önkitöltős módon 2022. április-május között. A tanulók üzenet formájában kaptak felkérést a kérdőív kitöltésére, emlékeztető üzenet három alkalommal került kiküldésre. A felmérés során három kialakított alpopuláció került megszólításra: a képzést kezdő kilencedik évfolyamosokat (ideértve a rugalmas képzési utakon tanulókat is), a 2021/22-es tanévben 16. életévüket betöltőket a tankötelezettségi korhatár elérése miatt, továbbá az adott tanévben tanulmányaikat lezárni készülőket (végzősök). Jelen elemzés során az utóbbi részminta válaszai kerülnek feldolgozásra. A mintavételi keretet a Szakképzési Információs Rendszer nyilvántartása adta. A mintavétel módszertana leginkább a célirányos kiválasztással azonosítható, ezen belül is a teljes populációs (cenzus) lekérdezéssel. Az alcsoportok meghatározását követően minden érintett részére elérhetővé vált a számára releváns kérdőív. Ugyanakkor, bár az alapsokaság jellemzői és bekerülési valószínűségük ismert, továbbá minden érintett megkapta a kérdőívet, a kitöltés teljes mértékben szülői beleegyezésen és válaszadási hajlandóságon múlt. A válaszadási hajlandóság a végzős évfolyamon 7,9%. Az adatgyűjtés során egy országos, 11 057 fős minta került lekérdezésre. Az érvényes válaszadók közül a válaszmínőség ellenőrzése során kizárásra kerültek azok, akik a skálás vagy több válasz megjelölését is lehetővé tevő kérdésekre visszatérően ugyanazon értéket jelölték (*straightlining*), vagy az összes értéket egyszerre megjelölték (összesen 390 fő). A végleges

¹ A módszertani leírás során a Nemzeti Szakképzési és Felnőttképzési Hivatal munkatársaitól kapott információk kerültek összegzésre. Az információk egy része megtalálható az alábbi forrásokon keresztül:
<https://epale.ec.europa.eu/hu/blog/az-elmult-tanev-palyakovetesi-eredmenyei-az-elerheto-adatok-tukreben>;
<https://epale.ec.europa.eu/hu/content/szakkepzesben-tanulo-diakok-ugy-erzik-hogy-elsajatitjak-kesobbii-munkajukhoz-szukseges>.

mintaelemszám 10.667 fő, amelyből jelen tanulmány során a végzős évfolyamon szakképző iskolában vagy technikumban tanulók 4012 fős részmintája kerül feldolgozásra. A kérdőívben nem minden kérdés megválaszolása volt kötelező, így kisebb eltérések mutatkoznak az egyes eredményekhez tartozó mintaelemszámban, mely minden esetben feltüntetésre került. A minta reprezentálja a szakképzésbe járó tanulók nem, kor, iskolatípus, képzéstípus és ágazat szerinti összetételét.

A kutatási kérdések a szakirodalmi előzmények alapján kerültek meghatározásra, a tanulmány az alábbi kérdésekre keresi a választ:

- Milyen jövőképpel rendelkeznek a szakképzésben tanulmányaikat befejezni készülő tanulók, és milyen tényezők mutatnak összefüggést a jövőképpel?
- Mekkora a potenciális NEET-fiatalok aránya a szakképzésben a kérdőíves vizsgálat alapján, és milyen rizikófaktorok azonosíthatók ezzel kapcsolatban?

Az elemzés során vizsgált változók az alábbiak:

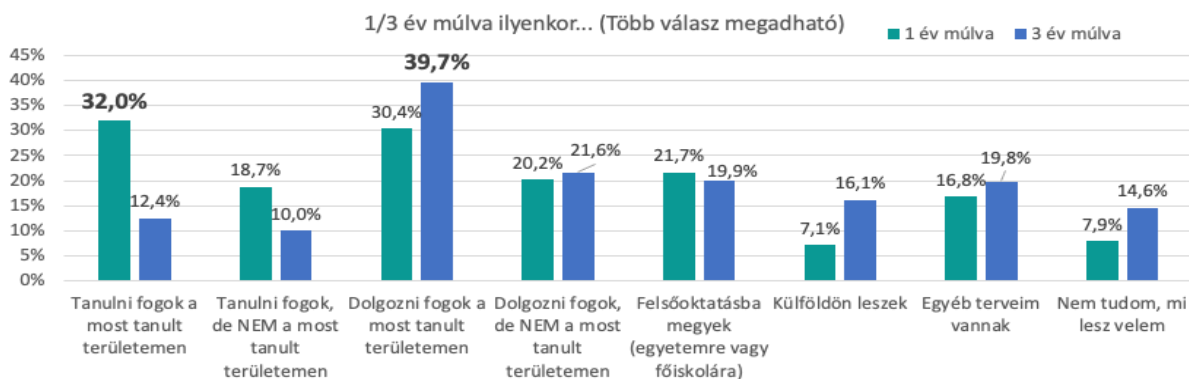
- jövőkép – egy év múlva ilyenkor és három év múlva ilyenkor jellemző élethelyzet;
- szociodemográfiai háttér – nem, településtípus, szülők iskolai végzettsége, iskola típusa;
- összevont mutatók:
 - képzéssel kapcsolatos attitűd (intézmény és képzés megítélésével kapcsolatos állítások, Cronbach-alfa=0,66);
 - munkaerőpiaci tájékozottság (álláskereséssel kapcsolatos állítások, Cronbach-alfa=0,84);
 - szakmai elkötelezettség (szakmához kapcsolódó állítások, Cronbach-alfa=0,72).

A szakirodalmi előzmények alapján minden esetben szignifikáns összefüggéseket várunk a jövőkép és az egyes független változók között.

A kutatás eredményei

A tanulmány központi kérdése a szakképzésben tanulók jövőképeinek felmérésére vonatkozik. A válaszadók arra a kérdésre, hogy „Mik a terveid a következő évekre?” több választ is megjelölhettek egyszerre. Az irreális válaszkombinációk előzetesen kiszűrésre kerültek a kutatás módszertanát bemutató fejezetben leírtak szerint. Egy év múlva a legmagasabb arányban jelölt válaszok között a tanulás szerepelt (32%), míg három év múlva a legtöbben a tanult területükön terveznek dolgozni (39,7%).

1. ábra: „Mik a terveid a következő évekre?” kérdésre adott válaszok százalékos megoszlása az egy éves tervek és a három éves tervek mentén, n=4012

Saját szerkesztés

Az egy év múlva munkavállalást tervezők aránya összesítve a saját területen elhelyezkedők és más területen elhelyezkedők arányát 50,6%, míg három év múlva már a válaszadók 61,3%-a képzeletben a munkaerőpiacon. Ez az arány részben összecseng a korábbi kutatások eredményeivel: a 2016-os eredmény alapján a végzősök 60%-a aktív munkavállaló a bizonyítvány megszerzését követő

harmadik évben (Fehérvári, 2016), a 2019-es vizsgálat alapján ugyanakkor a megkérdezettek több, mint 70%-ának volt állása a képzés befejezését követő években Horváth és mtsai, 2019). Ez az eltérés a kutatások jellegéből is adódhat: míg a 2019-es felmérés utánkövetésen alapuló becslést tartalmaz, addig a jelen eredmény a jövőképet vizsgálja, amelyhez bizonytalanság is társulhat. Azok aránya, akik jelölték a „Nem tudom, mi lesz velem” válaszlehetőséget az első év után 7,9%, három év múlva 14,6%. A bizonytalanság növekedése magyarázható, hiszen hosszabb távra nehezebb tervezni, mint egy közelebbi, belátható időszakra (Selinger, 2009). A bizonytalanok között vannak olyanok is, akik további terveket is megjelöltek a bizonytalanság mellett. A legjellemzőbb kombinációk a külföldön leszek, és nem tudom mi lesz velem, illetve az egyéb terveim vannak, és nem tudom mi lesz velem. Felsőoktatásba a válaszadók körülbelül egyötöde készül a szakképzésből való kilépést követően.

Az egyes válaszlehetőségek összevonása után egy ötkategóriás változót kaptunk, ahol minden személy csak egyetlen kategóriában jelenik meg². Így egymástól elkülöníthető csoportok jöttek létre, amely alkalmassá tette a változót a soron következő összefüggésvizsgálatok elvégzésére.

1. táblázat: A három éves jövőkép összevont változója

Jövőkép három év múlva, n=4012 (%)

Dolgozik	63,5%
Egyéb terve van	12,1%
Dolgozik és tanul	10,8%
Nem tudja	10,2%
Tanul	3,5%

Saját szerkesztés

Az első kutatási kérdés arra keresi a választ, hogy a jövőkép hogyan alakul a különböző független változók mentén. A demográfiai jellemzők közül a nem és településtípus mentén nem mutatkozott jelentős eltérés a jövőkép megítélésében (p mindkét esetben $> 0,05$), a szülők iskolai végzettsége ugyanakkor összefüggést mutat a későbbi tervekkel ($\chi^2(16, N = 4012) = 72,3, p < 0,01$). Az anya és az apa végzettsége ugyanazt a mintázatot mutatja: a dolgozni tervező fiatalok aránya az egyes végzettségi kategóriák mentén minden esetben 62-68% közötti, ám tendenciaszerű eltérést tapasztalunk a dolgozik és tanul kategóriába kerülő fiatalok esetén. Míg az alacsony végzettségű szülők esetén a tanulók 5,9%-a tervez párhuzamosan tanulni és dolgozni, addig ez az arány a felsőfokú végzettségű szülők gyermekei esetén közel háromszoros (16,4%). Ezzel együtt a jövőjükben bizonytalanok aránya a legfeljebb 8 általános iskolai végzettséggel rendelkezők között a legmagasabb, 11,7%, míg a legmagasabb végzettségű szülők esetén csupán 8%. Hasonló csökkenést mutat az egyéb tervekkel rendelkezők aránya 15,9%-ról 8%-ra a szülő iskola végzettségének növekedésével. A munkavállalás tehát egyöntetűen magas a szülők végzettségére való tekintet nélkül, ugyanakkor a tanulás és dolgozás együttesen a magasabb végzettségűek között jellemző, míg a bizonytalanok vagy egyéb terveket szövő tanulók aránya az alacsonyabb végzettségű szülők gyermekeire jellemzőbb.

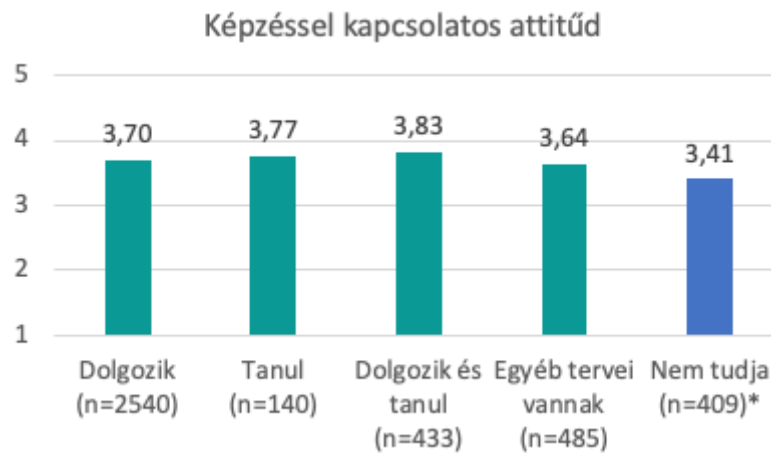
Eltérést találtunk az iskola típusa mentén is a jövőbeli terveket illetően ($\chi^2(4, N = 4012) = 108,3, p < 0,01$). A technikumba járók között magasabb azok aránya, akik dolgozni és/vagy tanulni terveznek, míg a szakképző iskolában tanulók esetén a bizonytalanság vagy egyéb tervek magasabb arányban szerepelnek, mint a technikumban tanulók között. Az összefüggés nem meglepő, mivel az intézmény

² A többszörös válaszok besorolásakor a dolgozás és tanulás főkategóriaként jelent meg, tehát amennyiben valaki jelölte, hogy dolgozik és/vagy tanul, akkor ezeknek a kategóriáknak az egyikébe került automatikusan (dolgozik, tanul, dolgozik és tanul). Emögött az az elképzelés áll, hogy feltételezzük, a többszörös változások közül a munka és a tanulás vélhetően főtevékenység lesz a személy életében, és a kevésbé specifikus válaszlehetőségek (nem tudom mi lesz velem, egyéb terveim vannak) arra vonatkoznak, hogy a főtevékenység pontos alakulásában bizonytalan az illető, vagy a főtevékenység mellett még várhatóan további terve is lesznek (ide tartozhat például a családalapítás). Azok, akik nem tudják, mi lesz velük, de mellette bejelölték azt is, hogy dolgozni fognak, feltehetően a munkavállalás körülményeiben bizonytalanok, és szükséges őket külön kezelni attól a csoporttól, aki kizárólag azt jelölte, hogy nem tudja még mi lesz vele három év múlva.

típusa és a szülők végzettsége sem független egymástól ($\lambda^2(1, N = 4012) = 220,4, p < 0,01$): a szakképző iskolások között a legmagasabb arányban az alacsony végzettségű szülők gyermekei vannak, míg a technikumban tanulók között a magasabb végzettségű szülői háttér dominál, így az eltérést nem kizárólag az intézmény típusa, hanem az oda járó tanulók háttére okozza. Amennyiben megelőző független változóként bevonjuk a szülők iskolai végzettségét az iskola típusa és jövőkép összefüggésébe, a háromdimenziós keresztábra-elemzés alapján az látható, hogy a legalacsonyabb³ és legmagasabb⁴ végzettségű szülők gyermekei esetén eltűnik az iskolatípusok menti eltérés, a többi esetben azonban megmarad⁵. Ez alapján elmondható, hogy a szülők képzettsége szerint végpontra lévő esetekben a szülői végzettség jelentősége felülírja az intézménytípus szerepét, a többi esetben azonban az intézmények között továbbra is jelentős eltérés mutatkozik a tanulók jövőképeinek szempontjából.

A szociodemográfiai jellemzők mellett a képzéssel kapcsolatos attitűdöt páronként elemeztük az egyes jövőképek mentén. Az iskolához való viszony többféle módon is megragadható, jelen kutatás az affektív területet érinti, amely a társas kapcsolatok percepciójára és a tanuláshoz kapcsolt érzelmekre fókuszál (Czető, 2021). A Mann-Whitney próba eredményei alapján a bizonytalanok csoportja az összes többi csoporttól jelentősen eltér⁶, náluk a legkevésbé pozitív az iskolához való hozzáállás. Ez megegyezik a korábbi kutatási eredménnyel, amely arra vonatkozik, hogy az intézmény légköre és a tanár-diák viszony összefügg a jövőképpel (Török, 2017). A többi csoport nem mutatott jelentős eltérést az iskolával kapcsolatos attitűd szempontjából, és összességében átlagon felüli értékeket látunk náluk (3,64-3,83 közötti érték az ötfokozatú skálán), míg a bizonytalanok csoportja ettől kis mértékben ugyan, de alacsonyabb pontot adott a vonatkozó kérdésekre (3,41).

2. ábra: Képzéssel kapcsolatos attitűd (magasabb=pozitívabb) a jövőbeli tervek mentén, n=4008

Saját szerkesztés

A következő összefüggés a munkaerőpiaci tájékozottság és szakmai elkötelezettség mértéke mentén vizsgálja a jövőképet. Az előző vizsgálathoz hasonlóan ebben az esetben is páronként kerültek összevetésre a lehetséges jövőképek mentén csoportokba sorolt fiatalok. Az eredmények alapján elmondható, hogy azok a fiatalok, akik nem tudják, hogy mi lesz velük 3 év múlva, jelentősen kisebb mértékben⁷ tájékozottak a munkaerőpiacra való átlépést érintő kérdésekben a többi csoporthoz képest. Továbbá, a szakmai elkötelezettség mértéke a dolgozni vagy tanulni tervezők között jelentősen

³ $\lambda^2(4, N = 565) = 10,64, p < 0,01$

⁴ $\lambda^2(4, N = 477) = 7,71, p < 0,01$

⁵ középfok érettségi nélkül: $\lambda^2(4, N = 1193) = 18,45, p < 0,05$; középfok érettséggel: $\lambda^2(4, N = 1008) = 18,39, p < 0,05$
 érettségi utáni szakképzés: $\lambda^2(4, N = 494) = 13,31, p < 0,05$.

⁶ Mann-Whitney U próba eredményei: Dolgozik-Nem tudja: $z = -5,366, p < 0,01$; Tanul-Nem tudja: $z = -3,735, p < 0,01$; Dolgozik és tanul-Nem tudja: $z = -6,151, p < 0,01$; Egyéb tervek-Nem tudja: $z = -3,485, p < 0,01$.

⁷ Mann-Whitney U próba eredményei: Dolgozik-Nem tudja: $z = -7,663, p < 0,01$; Tanul-Nem tudja: $z = -2,837, p < 0,01$; Dolgozik és tanul-Nem tudja: $z = -3,779, p < 0,01$; Egyéb tervek-Nem tudja: $z = -6,704, p < 0,01$.

magasabb⁸, mint az egyéb tervekkel rendelkező vagy bizonytalan csoportban. Makó (2019) kutatásával megegyező eredményt kaptunk, kutatásában a képzésüket már lezárók életútját vetette össze a szakmai elköteleződés mértékével, amely alapján a munkaerőpiacon helytálló körében erősebb szakmai elkötelezettséget tapasztalt. Eredményeink alapján ennek jelentősége már a képzési szakaszban is megmutatkozik, és a jövőképre is hatással lehet. Ugyanakkor felvetődik a kérdés, hogy milyen ok-okozati kapcsolat bújhat meg a munkaerőpiaci tájékozottság és a szakmai elkötelezettség, valamint a jövőbeli tervek között. A munkavállalást tervezők vajon utána néztek már a lehetőségeiknek, és emiatt tájékozottabbak? Vagy azok, akik kellő mennyiségű információval rendelkeznek, könnyebben tervezik meg az iskola utáni életüket? Jelen tanulmány ezt a kérdést nem vizsgálja részleteiben, azonban további kutatási lehetőségként említésre érdemesnek tartjuk ezt a felvetést.

Összességében az eredményeink alapján az első kutatási kérdésünk kapcsán várt eredmények részben beigazolódtak. A nem és a településtípus ugyan nem mutatott szignifikáns eltérést a jövőképpel, a szülők végzettsége, az iskola típusa, valamint az iskolai attitűd, a munkaerőpiaci tájékozottság és szakmai elkötelezettség egyaránt jelentős összefüggést mutat a jövőképpel, és az is kiderült, hogy jellemzően a jövőjükben bizonytalanok térnek el az egyéb tervekkel rendelkező fiataloktól.

Ezzel el is jutottunk a második kutatási kérdésünkhöz, amely a NEET-csoporthoz tartozó fiatalok helyzetét vizsgálja, akik tehát az eddigi összefüggések alapján is eltérő mintázatot mutatnak több tényező mentén is. Kutatási kérdésünk két altémára bontható: egyrészt meghatározzuk, hogy mekkora a potenciális NEET-fiatalok aránya a szakképzésben a kérdőíves vizsgálat alapján, másrészt vizsgáljuk, hogy milyen rizikófaktorok azonosíthatók ezzel a jelenséggel kapcsolatban.

A kérdés első felére már részben előkészítésre került a válasz: a jövőbeli tervek egyes lehetőségeinek összesítése során létrejött egy olyan kategória, amelybe a jövőjükben bizonytalan fiatalok kerültek. Azok a tanulók tartoznak ide, akik a jövőbeli tervekre vonatkozó kérdésnél kizárólag a „Nem tudom, mi lesz velem” választ jelölték. Arányuk ebben a mintában 10,2% (n=420). Az Eurostat statisztikája alapján a 2021-es évben a NEET fiatalok aránya Magyarországon az általános középfokkal rendelkezők körében 7%, míg a szakképzéssel rendelkezők körében ennek több, mint kétszerese, 15,6%. Lényeges felhívni a figyelmet arra, hogy az Eurostat adata egy tényadat (noha az adatfelvételen alapuló Munkaerő-felmérésből származik⁹), míg a kérdőíves felmérés alapján kapott eredmény a még iskolapadban ülő fiatalokra vonatkozik, és a NEET-kockázatnak kitett tanulók arányát mutatja meg. Esetükben, amennyiben már a képzési szakaszban ismertek a rizikófaktorok, lehetőség van olyan célzott beavatkozásra, amellyel megelőzhető a tényleges NEET-státuszba való kerülés. A következő elemzés ehhez nyújthat segítséget azáltal, hogy bemutatja azokat a tényezőket, amelyek a bizonytalan jövőképhez vezetnek.

A modellbe bevont faktorok a hazai és nemzetközi kutatási előzmények alapján kerültek meghatározásra, noha a korábban vizsgált faktorok közül nem mindegyikre volt adat a jelen elemzéshez használt kérdőívből (így például a fogyatékoság ténye vagy a hátrányos helyzet nem kerültek be a modellbe). Bináris logisztikus regresszióval a korábban látott összefüggéseket együttesen vizsgálva jól illeszkedő modellt kapunk ($\lambda^2(H-L(8, N = 4012) = 7,8, p > 0,05)$). A modell 7,6%-ot magyaráz a NEET-rizikó varianciájából (Nagelkerke R²). Az anya iskolai végzettsége, a szakmai elkötelezettség és a munkaerőpiacra kapcsolatos tájékozottság csökkenti a NEET-rizikó esélyét, mindhárom változó esetén szignifikáns negatív hatás látható. A képzéssel kapcsolatos attitűd csak abban az esetben mutatott szignifikáns hatást, amennyiben a modellből kizárjuk az elkötelezettség és tájékozottság tényezőket, ezzel azonban alacsonyabb magyarázóerőt kapnánk.

⁸ Mann-Whitney U próba eredményei: Dolgozik-Nem tudja: $z = -10,080, p < 0,01$; Tanul-Nem tudja: $z = -6,829, p < 0,01$; Dolgozik és tanul-Nem tudja: $z = -12,090, p < 0,01$; Egyéb tervek-Nem tudja: $z = -5,471, p < 0,01$.

⁹ Munkaerő-felmérés: https://www.ksh.hu/emef_afelvetelrol (utolsó letöltés: 2023. 03. 19.)

2. táblázat: A NEET-rizikóhoz hozzájáruló faktorok, csak a szignifikáns tényezők

Változó	Esélyhányados (Exp(B))	P-érték
Anya legalább középfokú végzettség	0,68	<0,05
Szakmai elkötelezettség	0,66	<0,05
Munkaerőpiaci tájékozottság	0,76	<0,05

Saját szerkesztés

Az esélyhányadosok alapján az látható, hogy mindegyik változó negatív irányú hatással épült be a modellbe, tehát amennyiben az anya legalább középfokú végzettséggel rendelkezik, a szakmai elkötelezettség magas és a munkaerőpiaci tájékozottság is magas, azzal csökken a NEET-rizikó esélye. A faktorok közül legerősebben a munkaerőpiaci tájékozottság képes csökkenteni a NEET csoportba való kerülés esélyét.

A tanulmány során elvégzett elemzések alapján kiderült, hogy a szakképzésben tanulók közel kétharmada tervez átlépni a munkaerőpiacra a tanulmányok befejezését követő három éven belül. Az eredmény részben tükrözi a korábbi kutatási eredményeit, ugyanakkor míg a kutatási előzmények között a képzésből már kilépett fiatalokról láthatunk adatokat, addig az itt kapott eredmény az aktív jogviszonnyal rendelkező tanulók terveit vizsgálja. Az előzetes várakozásoknak megfelelően a magasabb szülői végzettség stabilabb jövőképhez vezet, a családi háttér szerepe tehát – különösen anyai oldalon – nagyon lényeges a későbbi munkavállalás sikerének szempontjából is. A legalacsonyabb és legmagasabb szülői végzettség még az iskolák hatását is felülírja. A bizonytalanok aránya a szakképző iskolákban magasabb, náluk a képzéshez való hozzáállás mértéke alacsonyabb a technikumi tanulókhoz képest. A dolgozni vagy tanulni tervezők tájékozottabbak a munkaerőpiaci lehetőségekkel kapcsolatban, és elkötelezettek a szakmájuk iránt, ám jelen elemzésből nem derül ki, hogy a két jelenség közötti összefüggés természete milyen viszonyban érhető tetten ok-okozati szempontból. Az adatok alapján a jövőjükben bizonytalan, NEET veszélynek kitett tanulók aránya 10,2% – ők azok, akik terveik között nem szerepelt sem a munkavállalás, sem a tanulás, sem egyéb tervek, és nem tudják, hogy három év múlva mi lesz velük. A NEET-veszély megelőzéséhez az anya iskolai végzettsége, a szakmai elkötelezettség és munkaerőpiaci tájékozottság magasabb szintje járul hozzá.

Összegzés

Az eredmények alapján a jövőkép alakításában kétféle tényezőt azonosíthatunk: egyrészt vannak azok a szociodemográfiai változók, amelyekre hozott jellemzőként tekinthetünk, hatásunk nincs rájuk. A tanulmány szignifikáns eredményei közül ide tartozik a szülők iskolai végzettsége és az iskola típusa, amelybe a tanuló jár. A változók másik csoportját azok a jellemzők alkotják, amelyek fejleszthetők a képzés által. Az iskolával kapcsolatos attitűd egy olyan tényező, amelyben az intézmények és pedagógusok aktív szerepet tölthetnek be. Korábbi kutatások eredményei azt mutatják, hogy a támogató légkör, partneri tanulói szerep, valamint az iskolában elérhető támogatás minősége is kedvezően hat az iskolához való viszonyra (Czető, 2021). A szakmai elkötelezettség a pályaszocializáció által fejleszthető, amely már az iskolai keretek között elkezdődhet fokozatosan az adott szakmához kapcsolódó tevékenységekbe való minél nagyobb mértékű bevonódás által (Shen, 1992, idézi Szűcs, 2021). Ebben a tevékenységben a duális képzésnek meghatározó szerepe lehet, amely további kutatási irányokat jelölhet ki a témában. A duális képzés továbbá a munkaerőpiaci tájékozottságot is alkalmas lehet elősegíteni. A gyakorlati tudás elsajátítása mellett az olyan praktikus tudás átadásának terepe is lehet a képzőhely, ahol az álláskeresési kompetencia vagy az önéletrajzírás is elsajátítható. Látható továbbá, hogy a munkaerőpiaci tájékozottság iskolai keretek között történő fejlesztése mellett szükség lenne az olyan készségek és kompetenciák fejlesztésére, amelyek a tudatos jövőtervezést támogatják. Ide tartozhat a reális énkép kialakítása, az önbizalomfejlesztés, vagy éppen a tanulási képesség

fejlesztése, amely a tudatos karrierválasztást és a munkaerőpiacon történő helytállást tudja támogatni. Az iskolák ezen tényezők szem előtt tartásával hozzájárulhatnak a fiatalok stabil jövőképeinek kialakításához, az életben való boldogulásukhoz.

Az eredmények értelmezésekor lényeges szem előtt tartani, hogy a vizsgált minta 2020 előtt, a szakképzés átalakítását megelőző Országos Képzési Jegyzék alapján indított képzésben kezdte meg tanulmányait a szakképzésben, így az azóta átalakított, ágazati alapképzésre épülő szakmatanulásról jelenleg még nem állnak rendelkezésre kutatási adatok, néhány év múlva ugyanakkor érdemes lesz összevetni a jelenlegi eredményeket az átalakult képzési rendszerben tanuló diákok válaszaival.

Felhasznált szakirodalom

- Czető, K. (2021). Az iskolai attitűd kutatásának kérdései: elméleti modellek és lehetséges mérőeszközök. Egy szisztematikus szakirodalmi áttekintés eredményei. *Iskolakultúra*, 31(3), 51-74. <https://www.iskolakultura.hu/index.php/iskolakultura/article/view/34285>
- Eurostat Data Browser: Young people neither in employment nor in education and training by sex, age and educational attainment level (NEET rates) URL: <https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/>
- Fehérvári, A. (2015). Lemorzsolódás és a korai iskolaelhagyás trendjei. *Neveléstudomány*, 3, 31-47. https://nevelestudomany.elte.hu/downloads/2015/nevelestudomany_2015_3_31-47.pdf
- Fehérvári, A. (2016). Pályakövetési vizsgálatok a szakképzésben. *Educatio*, 25(1), 70-83. <https://folyoiratok.oh.gov.hu/educatio/palyakovetesi-vizsgalatok-a-szakkepzesben>
- Havas, P. (1996). A környezeti nevelés és a jövőképek. *Iskolakultúra*, 6(11), 58-70. http://misc.bibl.u-szeged.hu/45137/1/iskolakultura_1996_011_058-070.pdf
- Horváth, Á., Makó, Á., & Széll, K. (2019). Karrierút-mintázatok a szakképzés után. *Educatio*, 28(4), 683-704. <https://akjournals.com/view/journals/2063/28/4/article-p683.xml>
- Liskó Ilona (2008): Szakképzés és lemorzsolódás. In Fazekas Károly et al. (Eds.) *Zöld könyv a magyar közoktatás megújításáért* (pp. 95-120). Ecostat, Budapest. <https://mek.oszk.hu/16600/16610/16610.pdf>
- Szűcs, I. (2021). A Szakmai Fejlesztő Iskola. In Falus, I. & Szűcs, I. (Eds.), *Gyakorlótól Szakmai Fejlesztő Iskoláig* (pp. 43-50.). EKKE Líceum Kiadó, Eger. http://real.mtak.hu/132722/1/43_50_Sz%C5%B1cs.pdf
- Makó, Á. (2019). A közismereti tudás és az elkötelezettség hatása a szakiskolát végzettek munkaerőpiaci esélyeire. *Közgazdasági Szemle*, 66(4), 434-458. <http://real.mtak.hu/92666/1/04MakoA.pdf>
- Messing, V. (2006). Lyukakból szőtt háló: háztartások közötti támogató kapcsolatok roma és nem roma szegények körében. *Szociológiai Szemle*, 2, 37-54. <https://szociologia.hu/dynamic/0602messing.pdf>
- OECD (2021). *Education at a Glance 2021: OECD Indicators*, OECD Publishing, Paris. https://www.oecd-ilibrary.org/education/education-at-a-glance-2021_b35a14e5-en
- Seginer, R. (2009). *Future orientation: Developmental and ecological perspectives*. Springer, New York.
- Stanwick, J., Forrest, C., & Skujins, P. (2017). *Who Are the Persistently NEET Young People? Literature Overview Support Document*. National Centre for Vocational Education Research (NCVER). <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED577563.pdf>
- Török, R. (2017). *A pályadöntések mesterei*. Budapest: Print&Pixel House Kiadó.
- Zudina, A. (2022). What makes youth become NEET? Evidence from Russia. *Journal of Youth Studies*, 25(5), 636-649. <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/13676261.2021.1923673>.